

DEL BAPTISME I LES PIQUES DE BATEJAR

Baptisteri de Sant Miquel de Terrassa.

En moltes esglésies es conserven encara grans piques de batejar apropiades al ritu primitiu per immersió. A la seva majora se'ls hi atribueix una datació més antiga de la real i es diu que són pre-romàniques; segurament pel convenciment -erroni per altra part- de què en època romànica s'havia ja substituït el baptisme d'immersió pel d'infusió. I no és així.

En primer lloc caldria saber amb certesa si el ritual del baptisme per immersió no implica també, sempre, una infusió d'aigua per part del bisbe celebrant (que era l'únic ministre del baptisme, primitivament) sobre el cap del neòfit. Intentarem donar unes breus idees que ens ajudaran a aclarir el tema.

En primer lloc cal recordar que el baptisme com a ritual de purificació era ja conegut abans de Jesucrist:

prova n'és el seu baptisme al Jordà a mans de Joan. Jesucrist no féu altra cosa, doncs, que elevar a Sagrament, amb tot el complement que això comporta dintre de l'economia de la Gràcia, un símbol ja conegut, i en certa manera usual, i al que Ell mateix s'havia sotmès.

No té res d'estrany, doncs, que el ritual fos semblant al del baptisme del Jordà, substituïnt el riu per una

que es conserven. L'únic que hi ha íntegrament al nostre país és el de Sant Miquel de Terrassa. Ocupen un edifici especial, immediat al temple catedralici, de planta circular o quadrada (en el nostre cas quadrada, llevat d'un cos sortint format per l'absis de l'altar) i que tenen al centre una piscina en la que s'hi col·locaven els neòfits per rebre el bany santificador.

Molt més ric, sempre, però, amb una anàloga disposició, és el famós baptisteri de Ravenna construït als voltants de l'any 450. Es un octògon cobert amb una cúpula i amb la piscina al centre. La decoració de l'edifici, fastuosa i impressionant, està destinada a exaltar la importància del baptisme i a dirigir la mirada a la clau de la cúpula (decorada tota ella amb uns mosaics magnífics) on s'hi representa el Baptisme de Jesús al Jordà. Sostenint, diríem, aquesta escena, s'hi representen als Apòstols, amb tot l'aire encara d'uns personatges clàssics, cada un d'ells duent a les mans la corona del martiri (altra forma de baptisme: el de martiri o de

Baptisteri de Ravenna.

sala de bany corrent en el món romà de l'època. Quan acabades les persecucions es pogué disposar d'un local apropiat per administrar el baptisme, es construïren uns "baptisteris" en els que s'adoptà una disposició semblant a la dels frigidarium de les termes romanes. Aquesta és la forma que tenen els baptisteris més antics

Decoració de la cúpula del baptisteri de Ravenna.

Pica doble de Castells d'Empúries.

sang, que havia estat massa freqüent en les èpoques de persecució, aleshores ja superades, però encara recordades). Mencionem aquest baptisteri perquè el baptisme de Jesús (que hi apareix totalment nu, cosa que ens fa suposar que potser també hi anaven els neòfits al rebre el sagrament) és d'immersió i d'infusió alhora; fet que també ens fa suposar que el bisbe, des d'un ambó que hi ha tocant a la piscina, devia repetir els mateixos gestos de Joan envers el neòfit que estava al seu interior. Si fos certa la hipòtesi que abans hem formulat quant a la vestimenta, la pudícia de que eren mereixedors els receptors del sagrament hauria justificat l'existència d'un local especial per a la seva administració.

A mesura que s'anava erradicant el paganisme anaven disminuint els baptismes d'adults i s'anava tendint a administrar el sagrament en la primera infància, introduint-se la figura del

Pica de Llorenç del Penedès.

padrí que avala, podríem dir, la futura conducta del neòfit. Carlemany dicta un Capítular l'any 789 en el que ordena que el baptisme s'administri dins del primer any de vida dels infants. Això feu que cada vegada es necessités menys un edifici especial per l'administració del sagrament i la piscina es pogués substituir per una pica d'una mesura convenient per introduir-hi els infants que es batejaven.

Es curiosa la pica conservada a Castelló d'Empúries: és doble i està tallada en un únic bloc de pedra; té una pica gran, que per les seves dimensions sembla destinada a persones adultes; i una més petita pels infants. Això voldria dir que quan s'esculpí la pica no es complia del tot el precepte de Carlemany; o bé que encara hi havia conversos adults als que s'administrava el baptisme. I des de la data del capítular de Carlemany havien passat bastants anys: la pica té una decoració marcadament romànica i hauria pogut pertànyer a l'església consagrada l'any 1064.

Es interessant també la pica que es conserva a Palau de Cerdanya, perquè en ella s'hi representa un baptisme per immersió i probablement per infusió. Ocupant el centre de l'escena hi ha la pica amb el neòfit al seu interior. A un cantó hi ha el celebrant que sembla que es disposi a tirar aigua al cap del batejat; i un prevere en actitud recollida, amb les mans juntes com si pregués. A l'altre costat

un acòlit aguanta la creu (que té un Crist vestit, del tipus de Majestat) i una serpents amb cap humà (el dimoni) que acaba d'abandonar l'estada que fins aleshores havia tingut en l'ànima del batejat. Segons els entesos aquesta pica és del segle XIII.

Mentrestant, el baptisme per infusió havia anat desplaçant el d'immersió, sobretot als països freds: el papa Esteve III ja havia autoritzat el sol baptisme d'infusió en cas de necessitat, l'any 754. Al nostre país perdurà com a forma habitual el d'immersió durant tota l'època romànica. No fou fins l'any 1391 quan el metropolità de Tarragona, l'arquebisbe Diego Valtierra, dictà una constitució en la que diu que per evitar els perills que l'experiència ensenya que es donen quan es submergeixen els infants dintre de la pica, ordena que en el successiu els neòfits siguin aguantats pel padrí i el celebrant els bategi mullant-los amb l'aigua mentre profereix les paraules de la forma.

El bisbe no esmenta els perills reconeguts que vol evitar: eren el de con-

Pica de Palau de Cerdanya.

gestions produïdes per l'aigua freda? O es donava també que els infants, amb la fredor consegüent al bany, perdien el respecte degut a les aigües baptismals i les ensutzaven? Això no ho diu la constitució: el silenci observat i l'obligatorietat del seu acompliment semblen indicar que es volia sobretot evitar el segon perill; ja que pel primer hauria bastat una permissió sense haver de recórrer a una prohibició.

Amb el que s'ha dit es veu que les piques d'immersió foren corrents en tota l'època romànica i per això, decorades o no, són relativament abundants. De manera que no cal pas atribuir-hi-les una antiguitat extraordinària; ni suposar que corresponguin al període pre-romànic. ●